

L'art fantàstic i enigmàtic de Niki de Saint-Phalle

Ramon Balius i Juli

En una de les terrasses del Museu Olímpic de Lausana es pot contemplar l'escultura de dos futbolistes de formes anatòmiques exuberants, en acció sobre una superfície verda de gespa. L'un és blanc i l'altre de color. Ambdues figures són diferents, tant pels vius colors dels seus uniformes esportius, com per les actituds oposades quant a disposició: un d'ells en posició horitzontal, defensiva; l'altre dempeus, atacant. Entre ambdós, una pilota blanca, amb dibuix polièdric vermell atípic. L'obra, *Futbolistes* (acrílic sobre resina de polièster, 1993), és una peça única, original de l'artista Niki de Saint-Phalle. Aquest conjunt escultòric de temàtica esportiva ens servirà de mo-

tiu per comentar diferents aspectes de la vida i de la variada producció artística d'aquesta enigmàtica dona i de la seva extraordinària activitat.

Catherine Marie-Agnes de Saint-Phalle nasqué el 29 d'octubre de 1930 a Neuilly-sur-Seine (França), país on habitava circumstancialment la seva família nord-americana de banquers, com a conseqüència d'haver-se arruïnat en la crisi econòmica de la darrera dels anys vint. Durant 3 anys va continuar vivint amb els seus avis paterns, i tornà a Greenwich (Connecticut) amb els seus pares el 1933. La formació juvenil i els seus inicis artístics tingueren lloc a Nova York, ciutat on residí més o menys con-

Figura 1 *Futbolistas*, escultura, gran format (1993).

Figura 2

Niki de Saint-Phalle.
Tiroteando (1961).

tinuadament fins al 1951. A partir de 1937 Marie-Agnes esdevé Niki de Saint-Phalle. Durant aquests anys va graduar-se a l'Oldfield School, va treballar com a model fotogràfica –la seva imatge va aparèixer en revistes com *Vogue*, *Harper's Bazaar* i en la portada de *Life*– i va fer els seus primers olis i guaixos, amb un estil surrealista totalment autodidàctic. Mentrestant havia contret matrimoni, el 1948, amb Harry Mathews, estudiant de música a la Universitat de Harvard. Després de néixer la seva filla Laura a Boston l'any 1951, la parella es va traslladar a París, on Harry va continuar amb les seves activitats musicals i Niki va estudiar art dramàtic. Al principi dels anys cinquanta van fer nombrosos viatges pel sud de França, Espanya i Itàlia.

El 1955 és un any crucial en la vida i en l'evolució conceptual artística de Niki de Saint-Phalle. Neix el seu fill Philip. Visita Madrid i Barcelona, i en aquesta ciutat descobreix l'obra d'Antoni Gaudí. Explica que en visitar el Parc Güell, creació d'aquest arquitecte català, va sentir la necessitat de crear “el seu propi jardí”, fet que com veurem no va aconseguir fins al cap de 24 anys. Va conèixer Jean Tinguely (Friburg, 1925-Berna, 1991), escultor conegut pel

Figura 3

Shooting painting
(1961).

caràcter mecanicista de les seves construccions; ben aviat amb ell va iniciar una extensa col·laboració artística. Acudeix freqüentment al Louvre i aprofundeix el coneixement dels treballs de Paul Klee, Henri Matisse, Pablo Picasso i Henri Rousseau. L'impressiona intensament la visita al Palau Ideal d'Hauterivines, obra de Ferdinand Cheval (Chaines, 1836-Hauterivines, 1924); aquest, conegut com el Facteur (Carter) Cheval, va edificar en solitari l'esmentat palau entre 1879 y 1905, aprofitant pedres i altres materials trobats durant les seves rondes diàries, i inspirant-se en les seves lectures i els seus somnis. Acabada la seva obra, Cheval va dedicar els últims anys de vida a construir la seva pròpia tomba. Aquest heterogeni bagatge, unit a un alt grau d'infantilisme i una feminitat extravagant, modelà una obra enigmàtica, intuïtiva, poc influenciable, esotèrica i en ocasions delirant.

Es divorcià el 1960 i emprengué contínuament experiments artístics, tot transformant-se en una veritable “artista professional”. Cap al 1961 va fer diferents nus d'escaiola, entre els quals la Venus de Milo, a l'interior buit de les

Figura 4

Shooting painting
(1961).

quals col·locava bosses de plàstic plenes de pintura; després destruïa les obres disparant-hi, i, en trencar-se, el contingut regalimava sobre les superfícies blanques i hi provocava una aparença sanguínia. Són famosos els seus *shooting paintings* (pintures tirotejades), plafons blancs de guix sobre els quals situava uns saquets de plàstic plens de pintura de colors diferents que Niki i els seus amics feien esclatar amb trets de carrabina. En vessar-se la pintura sobre la superfície blanca es produïen efectes cromàtics impensables i variats. Els *shooting paintings* li van facilitar de ser acceptada en el grup dels Nouveaux Realistes (Nous Realistes), en el qual figuraven Pierre Restany, Armani, Cesar, Christo, Gerard Deschamps, François Dufrene, Raymond Hains, Yves Klein, Martial Raysse, Mimmo Rotella, Daniel Spoerri, Jean Tinguely i Jacques de la Villegle.

Posteriorment, les pintures tirotejades van deixar el seu lloc a les *necrópolis en miniatura*, una mena d'altars pagans en els quals aplegava objectes contradictoris, com ara revòlvers, rates, dinosaures i fins i tot algun crucifix.

El 1965 apareixen les *Nanas*, nascu-

Figura 5

Nana, escultura,
petit format
(1999).

Figura 6

Nana, escultura, gran
format (Hannover,
1974).

Figura 7

Patinadores, escultura,
format mitjà
(1975).

des d'un dibuix acadèmic de Larry Rivers que representava la seva dona embarrassada. Són imatges de dona de cos generós, gros, voluptuós, amb corbes ondulants, pintades a mà amb colors vius i brillants, confeccionades al principi amb llana i paper *mâche* i posteriorment amb resina de polièster i fins i tot

material inflable. La resina de polièster permetia pintar motius decoratius plens de color sobre les figures. Malgrat això, el polièster despenia gasos tòxics, fins i tot mortals, i encara que Niki sabia que aquell material podia matar-la, va continuar utilitzant-lo tota la vida. Produïdes en diverses mides, algunes son molt

grans, com l'existent a Hannover, o fins i tot gegantines, com la instal·lada al Moderna Museet d'Estocolm (28 m de longitud, 9 m d'amplada i 6 m d'alçada), anomenada *Hon* ("Ella" en suec). Aquesta, un model d'escultura transitable, va absorbir 100.000 visitants que van deambular per via vaginal a través de

Figura 8

Font d'Stravinsky
(1982).

Figura 9

Font d'Stravinsky (1982).

la totalitat del seu ventre, abans de ser destruïda al cap de 3 mesos. A l'interior d'aquesta *meganana* hi havia un bar "de llet", un petit cinema, un planetari, un aquàrium i una galeria d'art plena de falsificacions d'obres mestres modernes.

Són moltes les produccions realitzades per Niki de Saint-Phalle en col·laboració amb Jean Tinguely, amb el qual va casar-se l'any 1971. Així, va incorporar en moltes escultures seves els ginyes mecànics de l'escultor suís, que les dotaven de moviment. Un bon exemple és l'anomenada *Patinadors*, acrílic sobre resina, amb sòcol de Tinguely (1975); l'escenari i el vestuari del ballet de Roland Petit *Elogi de la bogeria* (1966); *El Paradís Fantàstic*, per al pavelló de França a l'Expo 67 de Montreal, amb 9 pintures de Niki i 6 màquines cinètiques de Jean; la *Font d'Stravinsky*, amb 16 escultures inspirades en l'obra musical d'aquest autor, situades davant del Centre Georges Pompidou (1982); la *Font del Castell de Chinon* (1988), o l'*Espai Jean Tinguely - Niki de Saint-Phalle*, situat a Friburg, ciutat natal de l'artista suís.

El 1983 la Fundació Stuart li va encarregar el *Sun God* [Déu Sol] per a la Universitat de San Diego a Califòrnia. Era el primer gran treball a l'exterior que empenia Niki a Amèrica, el qual s'ha convertit en un símbol del campus de la

UCSD: un enorme ocell d'atrevides formes i esplendorosa coloració de 36 m d'alçada, situat sobre un arc de formigó de 45 m (avui recobert per una heura). També molt interessant és el muntatge arquitectònic per a nens, realitzat al Parc Rabínovix de Jerusalem, inspirat en la història de l'arca de Noè.

Niki de Saint-Phalle va participar en els projectes artístics de diferents pel·lícules. Va intervenir en la lluita contra la sida col·laborant en un film de dibuixos animats realitzat pel seu fill Philip, basat en un llibre original de la mateixa artista titulat *La sida: no m'atraparàs*, i que ha estat publicat per l'Agència francesa de la lluita contra la sida i distribuït a totes les escoles del país.

El 1982 una empresa americana va convidar-la a crear un nou perfum (*Perfume 4 You*). L'èxit econòmic obtingut va permetre-li finançar el seu desig nascut al Parc Güell de Barcelona: el *Tarot Garden* (Jardí dels Tarots). Segons el que va declarar aleshores: "He trobat a la vegaada el meu mestre i el meu destí". Edifi-

Figura 10

Sun God. Universitat de San Diego (1983).

cat durant més de 10 anys (fou inaugurat el 1998), està situat en una petita muntanya al costat de Garaviccio, un poble del litoral de la Toscana. És un enorme jardí de 22 personatges-casa gegants, relacionats amb els arcs majors del Tarot. Són escultures fantàstiques, de formes sensuals, arrodonides, cobertes de dibuixos formats amb fragments de miralls, cristalls i mosaics de ceràmica de colors brillants, similars al trencadís de Gaudí. Niki va viure durant uns quants

Figura 11

Tarot Garden.
L'emperadriu (1998).

Figura 12

Tarot Garden.
La Roda de la Fortuna
(1998).

Figura 13

Tarot Garden. *Mosaics*
(1998).

Figura 14

Golfista.
Niça (2002).

Figura 15

Jugador de beisbol.
Niça (2002).

Figura 16

Jugadors de basquetbol.
Niça (2002).

anys en una d'aquestes delirants construccions (l'anomenada *Emperadriu*), perquè "jo era la mare a l'interior de la mare". El *Tarot Garden* és una natura quasi salvatge de vegetals i roques, o com escriu Simon Vernon, "és el més gran jardí d'escultures fabricat després de Gaudí". És possiblement l'obra culminant d'aquesta enigmàtica dona d'imaginació desbordant.

L'any 1996 Niki havia iniciat a San Diego l'edificació de *Gila*, una casa de joc per a nens, la qual, segurament recordant Gaudí, tenia la forma d'un drac –de 3,63 m d'alt i 9 m de longitud– i estava recoberta per un mosaic de miralls, pedres i ceràmiques. Curiosament, utilitza per primera vegada un programa informàtic en la realització d'una obra monumental.

El 1998 crea una sèrie d'escultures titulada *Herois negres*, en la qual figuren personatges afroamericans com Michael Jordan, Joséphine Baker o Louis Armstrong, dedicada als seus néts mestissos.

L'any 2001 Niki signa l'acta de donació a la ciutat de Niça d'una impor-

tant quantitat d'obres seves. Amb aquest motiu es va organitzar al Musée d'Art Moderne et d'Art Contemporain de Niça una gran exposició retrospectiva, que va tenir lloc del 17 de març al 27 d'octubre de 2002. Durant aquestes dates van instal·lar-se als carrers de la ciutat moltes escultures monumentals, amb representacions de músics de jazz, espor-

tistes i tòtems. I un d'aquests, el *Monstre del Llac Ness* –que treu aigua per la gola sense parar–, fou col·locat de manera definitiva davant el museu, en una plaça que porta el nom de Niki de Saint-Phalle. L'artista, que a conseqüència de la contínua utilització de polièster presentava importants problemes respiratoris, va morir a San Diego el 21 de maig

Figura 17

Monstre del Llac Ness (1993).

d'aquell mateix any, segons que sembla a causa d'un greu enfisema.

Niki de Saint-Phalle fou sens dubte una artista extraordinària i enigmàtica, d'una intel·ligència fantàsica i desbordant.

Informacions d'interès:

http://en.wikipedia.org/wiki/Niki_de_Saint_Phalle

[http //stuartcollection.edu/phalle/index.html](http://stuartcollection.edu/phalle/index.html)

<http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/0,1518,113673,00.html>

<http://mosaicartsource.wordpress.com/>